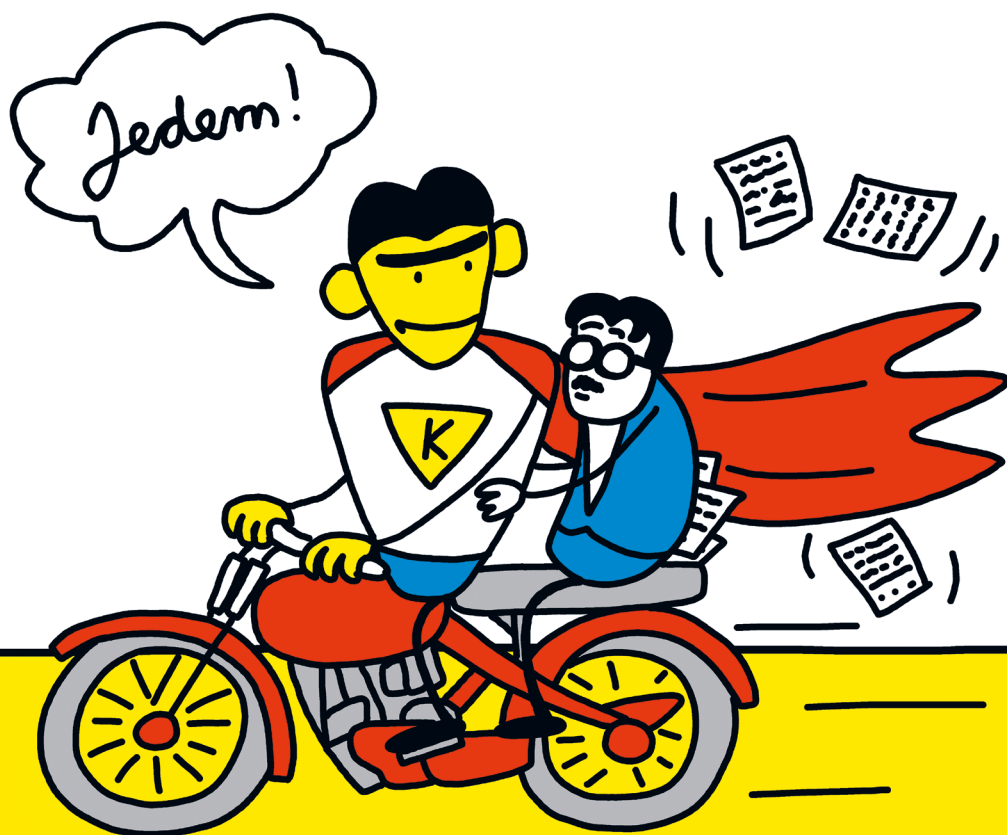

Petr Koura (text) || Jaz - Opráški (ilustrace)

KAFKOVY KŘÍŽOVATKY

Druhý život Franze Kafky aneb Smrtí život začíná

Petr Koura *(text)* | Jaz - Opráški *(ilustrace)*

KAFKOVY KŘIŽOVATKY

Druhý život Franze Kafky aneb Smrtí život začíná

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

Petr Koura (text)

Jaz - Opráskí (ilustrace)

KAFKOVY KŘÍŽOVATKY

Druhý život Franze Kafky aneb Smrtí život začíná

Knih vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky.

Vydala Grada Publishing, a.s. ve spolupráci s Collegiem Bohemicem, o.p.s.

U Průhonu 22, Praha 7

obchod@grada.cz, www.grada.cz,

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

jako svou 9839. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová

Obálka a grafická úprava Rado Bielený

Jazyková korektura Pavlína Zelníčková

Počet stran 80

První vydání, Praha 2024

Vytiskla tiskárna TNM Print s.r.o.

© Grada Publishing, a.s., 2024

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2024

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-7705-9 (ePub, Grada Publishing, a.s.)

ISBN 978-80-271-7704-2 (pdf, Grada Publishing, a.s.)

ISBN 978-80-271-5553-8 (print, Grada Publishing, a.s.)

ISBN 978-80-909031-1-1 (Collegium Bohemicum, o.p.s.)

Motto:

„Kafka je velmi zřídka vídaná, namodralým světlem luny pableskující čarokrásná myš, která nežere maso, ale živí se bylinkami. Její pohled fascinuje, neboť má lidské oči.“

Franz Blei: Velký bestiář moderní literatury (1923)

„Možná že tedy vůbec nebudeme obzvlášť mnoho postrádat, zato Josefína, vykoupěna z pozemského soužení, jež je však podle ní uchystáno všem vyvolencům, radostně zmizí v nesčetném zástupu hrdinů našeho národa a brzy – neboť dějepis se u nás nepěstuje – dojde ve vyšším vykoupění stejného zapomenutí jako všichni její bratři.“

*Franz Kafka: Zpěvačka Josefína aneb Myší národ
(březen–duben 1924)*

„Málokterého spisovatele stihl osud, který se teď stal osudem Kafkovým: za života zůstat skoro úplně neznámý a po smrti rychle dosáhnout světové slávy. U Franze Kafky je ten osud zmírněn tím, že mu sláva byla naprosto lhostejná.“

Max Brod: Franz Kafka (1966)

„Z Kafky se stala móda. Cudný a čistý člověk, který už třiatřicet let práchniví na Olšanech, by se zhrozil.“

Pavel Eisner: Franz Kafka, revue Světová literatura (1957)

PŘEDMLUVA

aneb Proč se zabývat druhým životem? A proč právě Franze Kafky?

Když se vysloví spojení „druhý život“ v souvislosti se jménem nějaké významné osobnosti, řadu čtenářů nejspíše napadne, že bude řeč o jakémsi „skrytém životě“ této osoby. Že dotyčný vedle svého oficiálního žil ještě „druhý život“, odlišný od toho „prvního“, a že se tedy bude jednat o jakési pikanterie ze života slavných. Není tomu tak. Když dnes historikové píšou o „druhém životě“ nějaké osobnosti, mají na mysli, jak se o ní hovořilo po její smrti, jak byla hodnocena, interpretována či třeba posmrtně zneužívána ve prospěch nějaké ideologie. Tedy jinými slovy, jak tato osobnost rezonovala v určitém období nebo v určitém prostředí. Zkoumání druhého života historických osobností je dnes poměrně populární, protože přináší řadu zajímavých zjištění, a to nejen o zkoumané osobnosti, ale také o době, v níž se její druhý život odehrával.

Existují ovšem osobnosti, jejichž druhý život je mnohem pestřejší nežli život první. To je i případ Franze Kafky, jehož čtyřicetiletý život pozemský nemusel být z pohledu vnějšího pozorovatele příliš zábavný – odehrával se především na trajektorii mezi zaměstnáním v Dělnické úrazové pojišťovně a různými zdravotnickými zařízeními, kde si Kafka po značnou část života léčil své chatrné zdraví. Jeho soukromý život byl však plný napětí a zvratů a byl určován hledáním vlastní identity mezi Čechy, Němci a Židy, vyrovnáváním se s despotickým otcem, hledáním životní partnerky a samozřejmě psaním, a to nejen literárních textů určených ke zveřejnění, ale též soukromých dopisů a deníků. A pak je zde ještě myšlenkový svět Franze Kafky, o němž vypovídá nejen jeho dílo, ale též vzpomínky pamětníků, a který se již řada badatelů či umělců pokoušela popsat a porozumět mu – někdy s větším, někdy s menším úspěchem. To však již spadá do sféry druhého života Franze Kafky – tedy jakým způsobem je jeho dílo vykládáno a jak je interpretováno, co si „Kafka myslel“.

Právě druhému životu Franze Kafky jsme se s kolegou Jazem rozhodli věnovat v této knize (on by asi řekl „v našem společném útahu“). Nechtěli jsme zkoumat jeho život, protože po monumentální třídílné biografii Reinera Stacha je stěží možné ještě něco nového o Kafkovi vybádat – pokud se tedy neobjeví nové, dosud neznámé dokumenty. Zaměřili jsme se proto na druhý život, který nám připadá velice zajímavý (zejména ten, co se odehrává v českém prostředí). U Franze Kafky je mimo jiné fascinující rozdíl mezi tím, jak jej podle posledního bádání popisují dostupné prameny, a jak je vnímán většinovou společností. Kafka bezesporu trpěl úzkostmi a depresemi, ale zároveň měl velký smysl pro humor, byl schopen bavit stolní společnost a rád se smál. V jedné životní situaci dokonce dostal nekontrolovaný několikaminutový záchvat smíchu, což jej málem stálo právě vybudované postavení v Dělnické úrazové pojišťovně. V českém prostředí je ale Kafka spojován především s úzkostmi či depresemi a také s absurditou, pro což má čeština

dokonce vlastní výraz „kafkárna“. Přitom právě druhý život Franze Kafky je plný paradoxů, které nepostrádají vtip a někdy také dosti absurdní humor.

Když Franz Kafka 3. června 1924 v rakouském Kierlingu zemřel, znali jeho jméno fakticky jen lidé pohybující se v českoněmeckých literárních kruzích nebo skuteční zájemci o literaturu. Až na pár jedinců asi tehdy nikoho nenapadlo, že právě odešel člověk, který bude o sto let později považován za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů 20. století: a to navzdory tomu, že se sotva dožil jeho čtvrtiny. Přitom ani největší tehdejší Kafkovi obdivovatelé, jako byli novinářka Milena Jesenská, jednadvacetiletý jazzový pianista Gustav Janouch nebo německý spisovatel Max Brod, si jistě ani v nejbujnějších fantaziích nedokázali představit, že o sto let později bude tvář právě zesnulého spisovatele shlížet v historickém centru jeho rodného města takřka z každého rohu. Ani že knihy věnované Kafkovi se budou počítat již ne na desítky či stovky, ale na tisíce, stejně jako umělecká díla, jež Kafka svými texty inspiroval.

Je neuvěřitelné, čím vším se Franz Kafka ve svém druhém životě stal. Byl nazván „nadějným německým spisovatelem“, „židovským prorokem obepínajícím celou zeměkouli“, „světcem naší doby“, „jemnou a čistou duší“, „největším romanopiscem všech dob“, „bojovníkem za český národ“ či básníkem, který „psal pro nás a pro nás trpěl“. V očích jiných vykladačů se ale stal „maloměstským intelektuálem“, „úpadkovým spisovatelem“, „králem kulturního reakčního hnojiště“, „ideologem kontrarevoluce“, „inspirátorem podvrtných živlů“, „antikomunistickou zbraní“, nebo dokonce, což je vzhledem k jeho židovským kořenům těžko uvěřitelné, „hlasatelem německého fašismu“. Co se týče Kafkovy identity, lze se setkat s jeho označením jako spisovatele „německého“, „židovského“, ale i „českého“ nebo „sionistického“, přičemž užití spojení „izraelský spisovatel“ nejspíše bránil fakt, že stát Izrael vznikl až 24 let po Kafkově smrti. Můžeme však také natrefit na Kafku označovaného jako „Rakušana“ (respektive občana Rakouska-Uherska), „Němce“, „sudetského Němce“, „Žida“ nebo „Čecha“. O široké škále interpretací Kafky vypovídá také skutečnost, že byl nazýván jednak „nihilistou“, ale zároveň i „člověkem, který miloval svět“, přičemž jeho díla vydávali jak komunisté, tak katolíci.

Kafkovy knihy byly ve 20. století zabavovány, zakazovány, odstraňovány z knihoven, ale též ručně přepisovány, vydávány ilegálně nebo tajně půjčovány s rizikem možného potrestání. Když se již dostaly ke čtenářům a dočkaly se překladu do více než stovky jazyků, byly posléze dramatizovány, adaptovány pro film, zhudebňovány ve všech možných žánrech, citovány, ale též zatracovány. Krom toho Franz Kafka čtyřicet let po své smrti způsobil roztržku mezi vedením dvou komunistických stran a také byl obviněn z toho, že v Československu vyvolal reformní proces známý jako pražské jaro, který musely ukončit až sovětské tanky. Podle ideologů normalizačního režimu dokonce i samotné označení pražské jaro mělo být údajně inspirováno právě Franzem Kafkou. Na člověka, který ve svém životě nevykonával žádnou politickou funkci a nikdy neměl žádný reálný mocenský vliv, to je docela slušný výkon.

Naším záměrem nebylo vytvořit další knihu, která by zkoumala Kafkův myšlenkový svět, nebo měla ambici odpovědět na otázku „jaký Kafka ve skutečnosti byl“ či „jak to vlastně myslel“. Stejně tak nechceme naservírovat čtenáři přehled básní, divadelních her, filmů, skladeb či výtvarných děl, která by bez inspirace Franzem Kafkou nevznikla. Chceme nabídnout jiný pohled na Franze Kafku a popsat, za jakých okolností vznikaly ony různé nálepky, kterých se mu po jeho smrti dostalo, a jak se tyto interpretace proměňovaly. A také se s nadhledem zamyslet nad tím, co by svému druhému životu asi říkal sám Franz Kafka. Doufáme tedy, že naše kniha čtenáře nejen poučí, ale také pobaví.

KAPITOLA 1

Bez přečtení spalte aneb Když máš kamaráda...

„Pane doktore, s vámi to dlouho nepotrvá.“

Tato slova údajně pronesla služebná Franze Kafky Růženka dne 11. srpna 1917 ráno, když po příchodu do jeho pokoje objevila zakrvácený ručník a další předměty svědčící o tom, že její zaměstnavatel prodělal během právě uplynulé noci chrlení krve. Stalo se tak v Schönbornském paláci na Malé Straně, kde si Kafka pronajal byt, který se chystal po očekávané svatbě sdílet se svojí tehdejší snoubenkou Felice Bauerovou. Mimochodem, o sedm let později celý tento palác zakoupí vláda Spojených států amerických a zřídí v něm své pražské velvyslanectví. Sám Kafka bral své zdravotní potíže zpočátku na lehkou váhu – své sestře Ottle kupříkladu napsal, že zánět plicních hrotů „není nic strašného“ a že se dá jednoduše vyléčit injekcí léku zvaného tuberkulin. Onemocnění tuberkulózou (nebo jak se tehdy říkalo souchotinami) bylo navíc v případě Franze Kafky poměrně překvapivé. Ještě před dvěma lety byl totiž při zdravotní prohlídce shledán schopným vojenské služby, od které jej dokonce zachránil jeho zaměstnavatel tím, že jeho pozici označil za důležitou pro válku. Kafka také provozoval to, čemu se dnes říká zdravý životní styl – byl nekuřákem, vegetariánem, alkoholu příliš neholdoval a v neposlední řadě se též aktivně věnoval sportu, a sice plavání a veslování.

Následující roky tak Franz Kafka strávil pobyt v lázních a sanatoriích, od Merana v severní Itálii přes krkonošský Špindlerův Mlýn až po slovenské Tatry. Kafka naštěstí dostal v zaměstnání v Dělnické úrazové pojišťovně od svých nadřízených zdravotní dovolenou, přesto si v Tatrách nemohl dovolit luxusní ubytování a musel se spokojit s penzionem v Tatranských Matliarech, zatímco jiný významný literát, básník Jiří Wolker, se díky svému „buržoaznímu“ původu mohl ve stejné době léčit z tuberkulózy v lepším zařízení v Tatranské Poliance. Přesto bude Wolker paradoxně později označen za „proletářského básníka“ a bude prezentován jako vzorový komunista, zatímco Kafka bude ve stejné době charakterizován jako „úpadkový buržoazní spisovatel“. Ani jedna z těchto nálepek ale nevypovídá o tom, že oba tito literáti měli vedle stejné choroby také dosti vyvinuté sociální citění a touhu po spravedlnosti „pro všechny“. Každý to ovšem vyjadřoval zcela jiným literárním jazykem. Během léčebného pobytu v Tatranských Matliarech v první polovině roku 1921 ještě Kafka nebyl nikterak známou osobností, a přestože již několik svých prozaických textů publikoval, ani lidé zajímající se o moderní literaturu jej povětšinou neregistrovali. Když Kafka svým tuberkulózním kolegům sdělil, že jej možná přijede navštívit jeho přítel Max Brod, někteří z nich jásal, že tuto slavnou osobnost konečně uvidí na vlastní oči. Přitom nelze vyloučit, že někteří z těchto pacientů, pokud u nich byla léčba tuberkulózy úspěšná, nakonec svým potomkům o několik desetiletí později vyprávěli o tom, že ve slovenských Tatrách potkali „onoho slavného“ Franze Kafku.